

Magányos idős nők országa leszünk

Nemrégiben egy újságírók közötti eszmecsereben valaki úgy fogalmazott, hogy ha hazánkban a jelenlegi népesedési, családalapítási, születési, halandósági, egy szóval demográfiai irányzatok változatlanok maradnak, akkor az ezredfordulóra „Magyarország az egyedül élő idős nők országa” lesz. A Központi Statisztikai Hivatal és a Népeségtudományi Kutató Intézet, vagyis a demográfiai kutatással és elemzéssel foglalkozó két legfontosabb szervezet éppen nemrég készített el egy tanulmányt az egyedülálló demográfiai összetétele címmel. Erről kérdeztük Barta Barnabást, a KS elnökhelyettesét:

— Mindig voltak egyedülálló emberek, akik ha rokonaik, barátai vannak, korántsem magányosok! Miért irányult az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb figyelem rájuk?

— A szakkifejezéssel „egyszemélyes háztartások” számának növekedése a második világháború után gyorsult fel. Természetesen ez akkor részben a háború következménye volt, de az életmód, a szemlélet, az értékek megváltozása miatt az ötvenes évektől világszerte általánossá vált ez az irányzat. Fogok mondani összehasonlító adatokat, de ezek helyes értékeléséhez egy

— Beszélgetés Barta Barnabással

dolgot figyelembe kell venni: a háztartás fogalma nem egységes minden országban. Például az NSZK-ban, ha egy egyedülálló személynek két helyen van lakása, az két háztartásként szerepel a statisztikában, és ez 25–30 százalékkal is megnövelheti a kimutatott „egyedülálló háztartások” számát.

— Mennyi napjainkban Magyarországon az egyedülálló száma?

— Inkább az egyszemélyes háztartás kifejezést használnám. Az elmúlt negyedszázadban ugyanis jelentősen átalakult a háztartások összetétele: a háztartáson belüli együttélési formák leegyszerűsödtek, csökkent a háztartások nagysága, mind kevesebb a gyerek, gyérül a háztartásban élő rokonok száma — és ennek a jelenségszöveget szerves része az egyszemélyes háztartásban élő egyedülálló számának növekedése. Talán érthetőbb a helyzet, ha az adatokat egy kis táblázatban foglaljuk össze:

Év:	Egyedülálló száma (ezer főben)	Növekedés száma százalékban, 1960-hoz képest	Arányuk a háztartásban élők között %
1960	447	—	4,7
1970	590	32	5,9
1980	731	64	7,0
1984	759	70	7,3

Szavakra „lefordítva”: az egyszemélyes háztartások száma 1960 óta hetven százalékkal nőtt. Kerekén 760 ezer egyedülálló ember van (ezt háztartásokban értjük, vagyis nem számítjuk ide a munkásszállásokon, szociális otthonokban, stb. élőket!) több mint kétharmada a nő. Igaz, hogy 1980-ig a férfiak száma gyorsabban és nagyobb mértékben növekedett, de azóta kis mértékben csökkent.

— Több, mint háromnegyed millió ember él tehát egyszemélyes háztartásban?

— Igen, vagyis az ország népességének több mint hét százaléka, a nők közül pedig majdnem minden tizedik egyedül él. Az ilyen körülmények között élő nők közül hátrébb kettő hatvanéves, vagy még idősebb: 341 ezer ilyen korú nő él úgy, hogy otthonát nem osztja meg senkivel. Számuk négyszerese az ilyen helyzetben élő hasonló korú férfiakénak!

— Ez tehát a helyzet ma. Mielőtt azonban a jövőre vonatkozó előrejelzésekről beszélünk, tisztázzuk: ez sajátosan magyar helyzet?

— Szó sincs róla! A nyolcvanas évekre minden ipari országban nőtt az egyszemélyes háztartások száma, és bár utaltam az összehasonlítások hibalehetőségeire, mégis megállapítható, hogy míg például Svédországban az egyszemélyes háztartások aránya 33 százalék, az NSZK-ban harminc, Svájcban 29, Franciaországban 24 — Magyarországon és Kanadában viszonylag alacsonyabb: húsz százalék. Az euró-

tén egy csonka család és egy egyedülálló keletkezik, s ez utóbbi többnyire a férj.

— Hogyan oszlik meg az egyedülálló aránya a fiatalok és az idősek között? Történt ebben valami változás?

— Tény, hogy elég sok az egyedülálló fiatalok, de az is tény, hogy a harminc éven aluliak között a nőtlenség és a hajadonok aránya az elmúlt 15 évben a férfiaknál 55 százalékról 35-re, a nőknél 46-ról 27-re csökkent. Egyébként az adatok azt is mutatják, hogy az egyedülélés gyakran csak átmeneti helyzet —, de sok embernél végleges, ami még rokonok, barátok megléte esetén is hátrányokat és veszélyeket rejtő helyzet. Az ilyen „átmeneti” egyedülélés nagyon sok tényezőtől függ (gazdasági helyzet, lakáskörülmények, jogi szabályozás, társadalmi megítélés), de kétségtelen, hogy nő az olyan szituációk száma, amelyek az egyszemélyes háztartások kialakulására készítetnek.

— Említette a társadalmi megítélést, és már beszélgetésünk elején szó esett arról, hogy az egyszemélyes háztartások számának növekedése az életmód és az értékek megváltozásával is összefügg...

— Ez valóban két összefonódó jelenség. Napjainkban a normák és értékek rangsorában előkelő helyet foglal el az önállóság, a függetlenség, a zavartalanság, mely utóbbira való igény már szinte életkortól független, (igény a gyerekszobára, dolgozószobára, külön lakrésze). Ezzel is összefügg, hogy megnőtt az egyedülélésre való hajlandóság, amelynek társadalmi megítélése ma már korántsem olyan negatív, mint régebben volt (még az „agglegény” szónak is volt valami rosszalló felhangja, hát még a „vénkisasszony”-nak).

— Messzire vezetne annak a boncolgatása, hogy mennyire lehetséges nálunk az egyedülélésre való törekvés megvalósítása, és mennyi a kényszerű együttélés (időszak és fiatalabb nemzedék, elváltak), aminek legálább annyira hátránya van, mint az olyan egyedülélésnek, ami — bár ez nem szükségszerű — magányt is jelent. De mi várható az ezredfordulóra?

— A Népeségtudományi Kutató Intézetben 1985-ben készített, a jelenlegi adatokból kiinduló és 2000-re vonatkozó előrebecslés szerint akkor 815 ezer egyedülálló lesz, 56 ezerrel több, mint jelenleg, vagyis az összes háztartások 22 százaléka lesz egyszemélyes háztartás. De a valóságos adatok bizonyára meg fogják haladni ezt az előrejelzést, mert ez csak a demográfiai adatokon alapul, az egyedülélésre való hajlandóságot nem veszi figyelembe, az utóbbi számításba vétele a háztartás- és családprognózisok feladata lesz.

— Az idézett kijelentés „az egyedül élő idős asszonyok országa”-ról tehát túlzott volt?

— Föltétlenül. Már csak azért is, amit már említettem, mert az egyedülélés, az egyszemélyes háztartás nem jelent szükségszerűen magányosságot: nem ritkán kényszerű — lakás- és családi körülmények következménye — és a különélő gyermekekkel, rokonokkal, barátokkal fenntartott rendezett kapcsolat jobb lehet, mint az együttélés.

PETŐ GÁBOR PÁL

Erőink pazarlása helyett

Homoki gazdálkodás — tudományos alapokon

A homokot nem most találták fel. Evmilliók óta itt van a helyén, még ha olykor „futásnak eredt”, akkor is. Régen az az ember, akit ide kötött a megélhetése, nemigen dicsekedhetett. Pár mázsa kukorica, egy kevéske rozs 4–5 mázsa holdankénti átlaggal — szegénység, generációk sorát át. A szőlősgazda többre vihette ugyan, de ezt érezte az állam is. A szántóföldének többszörösét kérte adóba, s a fináncok sűrűn járták a környéket. A szesz monopóliumára — extrahasznára mindig vigyáztak. A megélhetés sokszor a lelemény műve volt. Kubikosok, napszámosok, aratók, cséplőgépes bandatagok toborozódtak innen, s segítettek be a „zsirosabb” vidékek gazdagodásába.

Ha valaki manapság az országot járja egészen mást tapasztal. Gyarapodó falvakat, padlászobás házakat lát, s az udvaron gépkocsit. A 4–5 szobás lakás talán több is a létszükségletnél, de az évszázados nyomor után ez a „túlzás” talán megmagyarázható: minél gyorsabban bepótolni az elvesztegetett múltat.

Az első mérföldkő a nagyüzemi gazdálkodás kezdete volt, a „robotot” felváltották a nagytudású gépek, s a műtrágya csodákat művelt a silány homokon. Emellett az emberek nem felejtették el dolgozni, gürölni — hisz eddig is csak ezt látták, ebben nőttek fel. Amikor a háztájítás már nem megtűrt „bűnös” cselekedetnek számított a többletjövedelem forrásává válhatott. Főliások erdejébe nőtt ki a földből, szőlő-gyümölcs ékesíti a portákat s a veteményesben ott a fűrt kút. Termelési biztonság, szakértelemmel végzett áru-termelés. Hogy ne kelljen az értékesítési csatornák kusza hálózatán át fillerekért elkótyavetyélni az értékeket, ismét a saját kezdeményezés lehetett a kiút. Az ország távoli piacain néha egy-egy községünk falugyűlést is összehívhatnánk az Arosok, utánfutások népes seregéből. Nekik sem kényelmes ez így, de a „paraszti éssz közgazdaságtana” egyelőre nem tud jobb megoldást.

Nem „úri divat”

Az évente megrendezett zombói kisgépkiallítás a házilag bútorkölt leleményes masináival vegyes, érzelmeket kelt bennem. Hát nincs konstruktor, gyártó s kereskedő, aki levennie a gazdák válláról a terhet? Munkaeszközeiket is maguknak kell feltalálni, s maguk között elterjeszteni. Igaz, egyet-kettőt kínál az állami kereskedelem, de csillagászati áron. Több figyelmet érdemelne ez a termelői kör, hisz hazánkban 1,5 millió hektár a homoktalaj, mindez meghatározza az itteni termelési lehetőségeket.

Beszélgetőpartnereim, Szánier Imre, a Szegei Gabonatermesztési Kutatóintézet igazgatója, Harmati István, a GKI homoki kísérleti telepének vezetője és Haskó Pál, a térszervezési igazgató titkára. Felesleges szétválogatni melyik gondolat kié, nézeteik, ha más megközelítésben is, de egybevágnak. Felelősséget éreznek abban, hogy egy elért fejlődési szakaszunk lehesen folytatása.

Felújított kísérletek

Mielőbb egy átfogó, összehangolt, hosszú távú programra van szükség amelyet tudományos alaposággal készítenek elő. A létjogosultságát már sikerült országos fórumokon elfogadtatni, talán az lenne közelebb a megoldáshoz, ha az anyagi feltételeket is sikerülne kialakítani.

Apróbb biztató jelek akadnak, de ez csepp a tengerben. A Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia támogatása már érződik. A GKI úttörő kezdeményezése talán az első konkrétum. Évtizedekkel ezelőtt a Nyírségben, Keszthelyen, Kecskenyén, Szegeden és még néhány helyen létezett homoki kutatási bázis. Aztán „takarékoságtól” ezek sorra elsovdattak. Ami megmaradt belőlük, azt az ott dolgozók ragaszkodása, felelősségtudata mentette át a mai időkre. A GKI másfél évtizednyi „kényszerpihenő” után saját szakállára, a megyei szervek erkölcsi támogatásából erőt merítve felújította kiskundorozsmai homoki kísérleti telepét. Tekintve, hogy erre nem kaptak plusz pénzt, szakembert, egy másik bázisukat áldozták fel. A fő kalászosokat vizsgáztatták itt, s adnak nélkülözhetetlen útmutatásokat a környező gazdaságoknak. Valami hasonlóra lenne szükség a zöldség-gyümölcs-szőlőtermesztésben, erdőgazdálkodásban s egy sor más területen is. Ennek az intézetnek ez már nem szakterülete, így nem is vállalkozhat rá, várja a társakat.

Mi éri meg?

A kutatások egyik alapvető területe a közgazdasági viszonyok mélyebb áttekintése lenne. Ezen a vidéken az átlagnál bonyolultabb, változatosabb a termelési szerkezet. A tudományos alaposággal kellene kiszámolni egyes növényfajták legszerencsésebb arányát. Eldönteni például, hogy hol 2–3 tonna gabona termelhető, szabad-e vele foglalkozni, ha nem, akkor helyette nagyüzemi méretekben mi jöhetne számításba, a kézi munkaiányos növények termesztése milyen közgazdasági feltételek, szabályok között termelhető leg sikeresebben, melyek a még felszabadítható, az érdekeltségben rejlő tartalékok. A termelési szerkezetet rugalmasabban kellene tenni, ha a futóhomok nem művelhető gazdaságosan, kevesebb adminisztratív buktatóval, a célszerűséget figyelembe véve lehesen kivonni a szántóföldi termelésből. Lehet, hogy mint gyep, erdő, vagy ültetvény több hasznat hozna. Egyéb növények bekapcsolására is üzemi kísérleteket lehetne végezni a szövetkezetekben. A válasz egy-egy gazdaságban már ismert, de nem biztos, hogy önerőből mindenütt a legjobb megoldást találták meg.

Az állami szabályozásnak is erre a területre érvényes ösztönzőkkel kellene az össztársadalmi érdekeket képviselni. Erre az állattenyésztés szolgálna példaként. A drágábban termelhető takarmányok ellenére a szarvasmarha-tenyésztésre nagy szükség van. A szervetrágyára éhes a homok. A gyepet és semleges hasznosításában, rengeteg a tartalék. A baromfitenyésztés ott kellene inkább segíteni, ahol olcsóbban előállítható a hús. A termálenergia ez irányú hasznosításának gátja lehet egy esetleges piaci, keresleti behatároltság.

Felsorolni is sok, mi mindenben kellene világosabban előrelátni. A homoki víztározók kiépítése az öntözéses kertészet alapfeltétele. Bizonyára rövid távon megtérülő befektetés, mégis az ütemét hátráltatja ha egy-egy évben a keltetésnél kisebb a támogatás keretösszege. Lehet, hogy összességében nem kellene több támogatás a mezőgazdaságnak, ha mindenütt azt szorgalmaznánk, ami az adott helye a leg gazdaságosabb. Jó támpontot adhatnának a döntésekben az intézetekből, egyetemekből álló helyi, s mégis összehangolt kutatási centrumok.

A jövő héten városunk lesz a házigazdája a homoki gazdálkodás főbb kérdéseit és fejlesztési lehetőségeit számba vevő országos tanácskozásnak. A józan éssz azt diktálja: folytatása következzen! Ne csak tudományos dolgozatokhoz, további eszmecsereket, hanem mindennapi életünkben is.

TÓTH SZELES ISTVÁN

	egyedülálló			
	férfi		nő	
	1970	1984	1970	1984
Összesen (ezer főben)	201	240	394	520
Ebből százalékban:				
nőtlen és hajadon	43	29	27	15
különélő házas	23	18	9	7
özvegy	18	25	53	62
elvált	16	28	11	16

Az özvegyek és elváltak arányának a növekedése sajnóserthető, de figyelemre méltó, hogy az özvegy asszonyok száma két és félszerese az özvegy férfiakénak. Ennek magyarzata a nők kedvezőbb (kiseb) halandósági arányában, nagyobb túlélési esé-

lyében, hosszabb átlagos élettartamában rejlik, de abban is, hogy kisebb az újránházasságok esélye, mint az özvegyen maradt férfiaknak. Az elvált férfiak nagyobb arányának magyarzata ugyanaz, mint a 30–39 éveseknél említettem, hogy válás ese-